

DESPRE ORGANIZAREA INTERNĂ ȘI FUNCȚIILE ETNO-CULTURALE DIN GRUPUL ICLOD*

Problema reconstituirii vieții străvechilor comunități neo-eneolitice duce lipsă, mai ales, de îndrăzneala interpretării unor date arheologico-istorice. Dintr-o obișnuință veche, aceea de a nu prezenta mai mult decât informația primară, aceasta îl pune pe arheolog în postura de a face doar descrieri, așteptând acea situație ideală care i-ar permite să reconstituie viața, modul de trai, ocupațiile, etc.

În momentul de față, sîntem încă departe de a reconstitui această viață în toată complexitatea ei, dar totuși încercăm un astfel de demers.

Noile săpături arheologice de la Iclod¹, care reiau una dintre primele săpături sistematice din Bazinul someșan, efectuată de M. Roska, în martie 1902², vin să confirme una dintre afirmațiile marelui preistorician, din scrisoarea lui către Posta Bela, directorul Muzeului și profesor la Universitatea din Cluj „așa simt că cu această săpătură putem da lovitura Zsofiei Torma”³.

Concret, cei 17 ani de cercetări de la Iclod, cu fonduri modeste, au permis definirea unui grup cultural, parte a unei civilizații denumită Cluj—Cheile Turzii—Lumea Nouă—Iclod. Această civilizație a neoliticului dezvoltat își începe evoluția la finele neoliticului timpuriu, marcat prin descoperirile de tip Gura Baciului IV și Cluj-Stăvilă⁴, continuată în neoliticul mijlociu prin grupul Cluj—Cheile Turzii—Lumea Nouă⁵, își încheie evoluția în neoliticul târziu prin grupul Iclod⁷. Cercetările efectuate ne oferă astăzi posibilitatea unor prime analize și sinteze.

În cele peste 40 de secțiuni, totalizînd o suprafață de cca 1195 m² (950 m zona B + 180 m zona A + 65 m zona C), au fost descoperite

*Comunicare prezentată la Colocviul de neolitic, București, mai, 1989.

¹ Gh. Lazarovici, în *StCom Caransebeș*, 2, 1977, p. 211; idem, în *Materiale*, 15, 1983, p. 50; idem în *Actes C.I.S.P.P.*, Nice, 1976, p. 346; Gh. Lazarovici—Z. Kalmár, în *Acta MN* 19, 1982, p. 222—230; idem, în *Apulum*, 23, 1986, p. 25—41; idem, în *Apulum*, 24, 1987, p. 9—39; idem, în *Apulum*, 25, 1988, p. 9—47; idem, în *Apulum*, 26, 1989, s.t.; Z. Kalmár în *Acta MP*, 10, 1986, p. 61—70; idem, în *ActaMN*, 24—25, 1987—1988, s.t.; idem, în *Arheometrie*, 2, 1989, p. 137—145

² MIT, nr. inv. C. 502—506; Roska Rep, p. 193; Gh. Lazarovici, în *Acta MP*, 10, 1986, p. 17 și urm.

³ MIT, nr. inv. C. 1052.

⁴ Gh. Lazarovici, în *StCom Caransebeș*, 2, 1977, p. 212—227; idem, în *ActaMN*, 14, 1977, p. 23—28; idem, în *Acta MP*, 10, 1986, p. 17 și urm., Gh. Lazarovici—Z. Kalmár, în *ActaMN*, 19, 1982, p. 221—223.

⁵ Gh. Lazarovici—Z. Kalmár, în *ActaMN*, 22—23, 1985—1986, p. 723—724; Z. Kalmár în *ActaMN*, 24—25, 1987—1988, s.t.; idem, în *Acta MP*, 11, 1987, p. 61—62.

⁶ Gh. Lazarovici—Z. Kalmár, în *ActaMN*, 19, 1982, p. 221—245; Gh. Lazarovici, în *Acta MP*, 10, 1986, p. 17; Gh. Lazarovici—H. Dumitrescu, în *ActaMN*, 22—23, 1985—1986, p. 3—40.

⁷ Gh. Lazarovici, *op. cit.*, p. 16—45.

cca 56 de complexe (gropi, bordeie, colibe și locuințe de suprafață)⁸, la care se adaugă 70 de morminte⁹ și un sistem de fortificații¹⁰.

Ca urmare a unor schimbări economico-sociale, cauzate de „șocul Vinca C”¹¹, o bună parte a comunităților din vestul Transilvaniei sînt afectate. Rezultatele directe ale acestui fenomen sînt: apariția grupului Iclod (în Bazinul Someșului și Arieșului)¹², aspectul Turdaș tîrziu (în Bazinul mijlociu al Mureșului)¹³ și aspectul Tăulaș¹⁴.

1) Apariția unui sistem de fortificații (Fig. 2) încă din primul nivel de la Iclod este o mărturie directă a schimbărilor economico-social-politice și a transformărilor petrecute în psihologia comunităților respective. Fortificația de la Iclod este de tip „Rondel”¹⁵ de formă circulară (cu diametru de cca. 140 m), avînd două deschideri (cercetate pînă în prezent), orientate după punctele cardinale, respectiv spre est și vest. Sistemul se compune dintr-un șanț în formă de „V”, cu lățimea de 4–6 m și adîncimea între 2–3 m. În spatele lui la cca 5–6 m se găsește o palisadă din stîlpi masivi înfiți vertical. Aceste lucrări au necesitat o cantitate apreciabilă de muncă și o organizare din partea comunității. În partea de vest, au fost descoperite mai multe locuințe, acolo unde M. Roska a săpat și a descris acci mare complex „s-au găsit între calea ferată și șosea, aproape de drumul ce trece peste calea ferată, bucăți de chirpici, ca la Corpadea, mai mari decît o țiglă romană”¹⁶.

În imediata vecinătate a palisadei au fost descoperite resturile unei locuințe de suprafață din faza I a grupului Iclod¹⁷. Tot din faza I fac parte locuința din S₆ și bordeiul din S₇. Toate aceste complexe se găsesc între palisada 1 și 2. Din păcate, palisada 2, cea din interior, nu a putut fi datată în secțiunile S₇ și S₈, deoarece nu au fost descoperite complexe care să suprapună, sau să fie suprapuse de șanțul palisadei. Adîncimea mare a șanțului palisadei (30 × 30 cm) ne-ar îndemna să o atribuim primului nivel de locuire. Mai bine de jumătate (partea sudică) din interiorul palisadei 1 a fost distrusă de terasamentele și șanțurile celor două căi ferate, existînd doar șansa decopertării părții nordice care ar putea fi intactă.

În zona așezării C (contemporană cu nivelul I din zona B care se află la 250 m nord-vest) au apărut fragmente ceramice caracteristice orizontului Iclod I¹⁸. Aceasta arată că unele complexe funcționează și în afara fortificației.

Caracteristicile acestei etape de dezvoltare sînt: bogăția și calitatea bună a ceramicii (pictură, slip lustruit), topoarele șlefuite îngrijit, marea majoritate a uneltelor din os (străpungătoare și dălți), și unelte din corn.

2) În vremea fazei Iclod II există o locuire în zona B cu 2 nivele (IIa, IIb), funcționează cimitirul A, fiind însă cîteva morminte în cimitirul B¹⁹. Deși, pînă în prezent, au fost

⁸ Gh. Lazarovici, în *Material*, 15, 1983, p. 50; Gh. Lazarovici – Z. Kalmár, în *Apulum*, 23, 24, 25, 26, din anii 1986, 1987, 1988, 1989.

⁹ Supra-notele 1 și 8.

¹⁰ Gh. Lazarovici – Z. Kalmár, în *Apulum*, 24, 1987, p. 9–36; idem, în *Apulum*, 25, 1988, p. 9–47; Idem, în *Apulum*, 26, 1989, s.t.; Gh. Lazarovici *Fortificațiile neo-eneolitice din România*, comunicare, Deva, 1988 și Venigerode, 1989; idem, în *Johr MittlVorg*, 73, 1990, p. 93–117.

¹¹ Gh. Lazarovici, în *Acta MP*, 11, 1987, p. 33–56.

¹² Gh. Lazarovici – Z. Kalmár, în *ActaMN*, 19, 1982, 221–245; Z. Kalmár, în *ActaMN*, 24–25, 1987–1988, s.t. (Plătești – Stejeriș).

¹³ I. Paul, în *PZ*, 56, 2, 1981, 222–223; Gh. Lazarovici – H. Dumitrescu, *loc. cit.*; pentru zona Someșului vezi Z. Kalmár, în *StCom Satu Mare*, 1985, s.t.; idem, în *ActaMN*, 24–25, 1987–1988, s.t. (Cluj – Bd. Lenin); există astfel de materiale și la Dumbrava (jud. Satu-Mare, informații amabile N. Iercoșan. (materiale în Muz. Carei).

¹⁴ H. Dumitrescu, în *ActaMN*, 21, 1984, p. 3–44; Gh. Lazarovici – H. Dumitrescu, *loc. cit.*

¹⁵ M. Zapotocka, în *BBAMÉrk*, 13, 1986, p. 265–272; I. Pavlu, în *BBAMÉrk*, 13, 1986, p. 255–263; I. Pavuk, în *BBAMÉrk*, 13, 1986, p. 212–223; Gh. Lazarovici, în *Johr MittlVorg*, 73, 1990, fig. 5–10.

¹⁶ Supra-nota 3.

¹⁷ Gh. Lazarovici – Z. Kalmár, în *Apulum*, 24, 1987, p. 9–39; Idem, în *Apulum*, 25, 1988, p. 9–47; Idem, în *Apulum*, 26, 1989, s.t.

¹⁸ Gh. Lazarovici, în *Acta MP*, 10, 1986, p. 16–46.

¹⁹ Supra notele 1 și 8.

cercetate puține complexe din această fază, numărul mare de morminte și mai ales bogăția inventarului funerar, sugerează că intensitatea și dinamismul maxim al comunității este la începutul fazei II. Nu știm cum arătau locuințele din această etapă, dar faptul că spațiul de locuit al așezării nu mai era suficient rezultă din dezafectarea șanțului și a palisadei 2 (palisada 1 nu știm cît dăinuie), extinderea stațiunii și mutarea cimitirului, în zona A (inițial se afla în zona B între palisadă și șanț), toate acestea sugerind, în același timp și profunde schimbări interne.

3) Cele mai multe complexe cercetate datează la sfîrșitul fazei II (sau II/III). De altfel și statisticile pe materialele din nivelul IIB (zona B) indică momentul de maximă înflorire. Tot acum, însă, începe un proces de „decădere”, de mutare a atenției de la ceramică de bună calitate, producîndu-se doar strictul necesar, se renunță la construirea unor locuințe cu mult lemn și chirpici, locul lor fiind luat de colibe. Cantitatea ceramicii este însă mare, crește numărul uneltelor cioplite, al topoarelor, rîșnițelor, zdrobitoarelor și începe să se dezvolte industria cornului. Uneltele cioplite din corneene sînt prelucrate la sursă, iar cele din silex și obsidian în așezare²⁰.

Locuințele se caracterizează prin aglomerări de ceramică, foarte multe oase de animale (mai ales vite mari), mult rîșnițe, pietre de rîu, mult cărbune și cenușă, toate indicînd tipul de colibă construită din lemn. În acest nivel au apărut și lingurile-biberon²¹, nouă dintre ele în locuința B₁. Numărul mare de pietre din locuințe ar marca fie pietre de la acoperiș, fie pavaje, fie baza sau chiar vetre de foc (vezi situația complexelor L₁₋₂, L₈)²².

4) Procesul de decădere, sesizat în așezarea de la Iclod, poate fi generalizat pentru toate așezările și spațiul grupului Iclod. Cele mai multe dintre stațiuni nu au faza a III-a a grupului.

Începînd încă din etapa anterioară și continuînd în această vreme, se constată mari mișcări, interferențe și procese de sinteză între grupul Iclod și grupele învecinate. În spațiul grupului Iclod au loc următoarele mișcări și fenomene etno-culturale (Fig. 1):

— la Cluj-Napoca și Zau de Cîmpie²³ locuirea este continuată de purtătorii culturii Petrești;

— la Vlaha, Baci, probabil, Dedrad au loc sinteze Iclod-Petrești petrecute în favoarea culturii Petrești²⁴;

— comunitățile Iclod se deplasează spre vest, la Zalău, Bocșa, Zăuan²⁵ și spre nord-vest, la Apa și Dumbrava (jud. Satu-Mare)²⁶.

— elementele Precucuteni I spre II sau mai degrabă influențe precucuteniene sînt sesizate în această perioadă²⁷. Foarte probabil că elementele precucuteniene sînt vehiculate de cele petreștene și nu vin dinspre est cum ar fi de așteptat.

— din zona Criș-Someșul Mic, comunități Herpály asociate cu elemente tisoide au fost sesizate la Cluj — *Bibl. Academiei*, Zău de Cîmpie (nivelul 2) și la Iclod (cimitirul B, mormintul 13)²⁸.

— elemente „Suplac — Lengyel” sînt sesizate tot acum²⁹.

— din zona Ecsedea-Er-Meseș pîtrund în zona Someșului Mic, dinspre vest-nord-vest, comunități cu o cultură specifică³⁰, care din lipsă unor așezări sau complexe cercetate în zon Clujului, au fost definite pe baza materialelor drept „grupul Gilău”³¹.

²⁰ Z. Kalmár, în *Arheometrie*, 2, 1989, p. 137-145; idem, în *ActaMN*, 24—25, 1987—1988, s.t.

²¹ Idem, în *Acta MP*, 10, 1986, p. 62—70.

²² Gh. Lazarovici, în *Materiale*, 15, 1983, p. 50.

²³ Gh. Lazarovici — Z. Kalmár, în *ActaMN*, 19, 1982, p. 221.

²⁴ *Ibidem*, p. 221—245; Gh. Lazarovici — P. Gyulai — Z. Kalmár A. Palkó, *Descoperiri preistorice la Vlaha*, comunicare, 1985; Z. Kalmár, *Descoperiri Petrești în vestul și centrul Transilvaniei*, comunicare, Băile Herculane, 1984; Idem, în *Materiale*, Tirgoviște, 1985, s.t.

²⁵ Z. Kalmár, în *Acta MP*, 10, 1986, p. 61—70. Materiale inedite în MIAZ de la Bocșa (Informații amabile E. Lakó căreia îi mulțumim și pe această cale).

²⁶ Informații amabile N. Iercoșan căruia îi mulțumim și pe această cale.

²⁷ Gh. Lazarovici — Z. Kalmár, în *Apulum*, 24, 1987, fig. 10/18—20; materiale inedite din ultimele săpături în MIT.

²⁸ Supra-nota 23.

²⁹ Z. Kalmár, în *Acta MP*, 10, 1986, p. 61—70, vezi și bibliografia pentru Suplacu de Barcău.

³⁰ Gh. Lazarovici — I. Némethi, în *Acta MP*, 7, 1983, p. 17—60.

³¹ Z. Kalmár, în *ActaMN*, 19, 1982, p. 247—252; Gh. Lazarovici — Z. Kalmár, în *ActaMN*, 22—24, 1985—1986, p. 728, 738 și materiale inedite în MIT.

5) Interpătrunderile, fluctuațiile și schimbările sesizate în Bazinul someșan, se petrec în forme similare și în sud. Acestea însă au pregătit baza viitoarei sinteze, concretizată prin cultura Tiszapolgár, care pune capăt și ocupă spațiul grupului Iclod. Componentele de bază a acestei civilizații noi — ceramica neagră-cenușie, cenușie cu flecuri, formele carenate, arderea bună — constituie trăsături sudice care puteau fi preluate din cultura Petrești, faza B (Nandru, Vultureni, Cheile Turenilor) sau din acea „Buckelkeramik” prezent în mod constant în cultura Herpály³².

ZOIA KALMAR

ÜBER DIE INNERE ORGANISIERUNG UND ETNO-KULTURELLEN SCHWANKUNGEN INNERHALB DER ICLODGRUPPE

(Zusammenfassung)

Die Arbeit stellt ein Modell innerer Organisation dar, die gegen Ende des Neolithikums stattfand, wobei sich die Analyse auf die archäologischen Bemerkungen von Iclod stützt. In der ersten Phase der Iclodgruppe bemerkt man die Existenz eines aus einem Graben und zwei Palisaden bestehenden Verteidigungssystems vom Typ „Rondel”. Zu dieser Zeit funktioniert in Iclod, Phase I, ein zwischen dem Verteidigungsgraben und der ersten Palisade gelegener Friedhof, während die Wohnungen innerhalb der Palisaden lagen, aber es gab auch einige Wohnungen außerhalb der Palisaden, und zwar in einer Entfernung von etwa 250 m in südöstlicher Richtung. Die kulturell-wirtschaftlichen und sozialen Veränderungen führen zur Auflösung der Festung, die bewohnte Fläche wird ausgedehnt und der Friedhof rückt in die Zone A.

Das Ende der Iclodgruppe wird von den Erscheinungen hervorgerufen, die am Ende des Neolithikums stattfinden und die von ethno-kulturellen Bewegungen, von Interferenzen und von Prozessen kultureller Synthese hervorgerufen werden.

Diese Veränderungen wurden in folgenden Punkten festgestellt:

- in Cluj-Napoca und Zau de Cîmpie, wo die Iclodbewohnung von den Trägern der Petreștikultur fortgesetzt wird;
- in Vlaha und Baci, wo Iclod-Petrești-Synthesen zu Gunsten der Petreștikultur stattfinden;
- die Iclodgemeinschaften verlagern sich nach Westen und Nordwesten, wobei Materialien in Zălau, Zăuan, Bocșa, Apa und Dumbrava entdeckt werden;
- in dieser Periode werden Precucuteni-I und II-Elemente oder eher Precucutenieninflüsse wahrgenommen. Höchstwahrscheinlich werden diese Elemente von der Petreștikultur im Umlauf gesetzt und kommen nicht, wie zu erwarten wäre, aus dem Osten;
- in Someșul-Mic-Becken stieß man auf Herpálygemeinschaften mit theißartigen Elementen;
- Suplac-Lengyel-Elemente dringen in das Gebiet der Iclodgruppe ein;
- Aus dem Gebiet Ecsedea-Er-Meseș rücken Gemeinschaften, die mit dem Begriff „Gilăugruppe” bezeichnet wurden, nach Osten und Südosten vor.

Die wirtschaftlichen, sozialen und psychologischen Verflechtungen, Schwankungen und Veränderungen legen den Grundstein der künftigen Synthese, die in der Tiszapolgárkultur zum Ausdruck kommt, eine Kultur, die der Iclodgruppe ein Ende setzt und deren Raum einnimmt. Die Hautbestandteile dieser Zivilisation (schwarz-graue Keramik, Fleckenkeramik, die Kielformen, die braune Brennung) stellen südliche Elemente dar, die aus der Petreștikultur, Phase B, oder aus der „Buckelkeramik” der Herpálykultur hätten übernommen werden können.

³² N. Kalicz — P. Raczky, in *The late Neolithic of the Tisza Region*, Budapest-Szolnok, 1987, p. 105–126; materiale inedite in MIT.

Fig. 1. Harta Bazinului someșan la sfârșitul neoliticului.

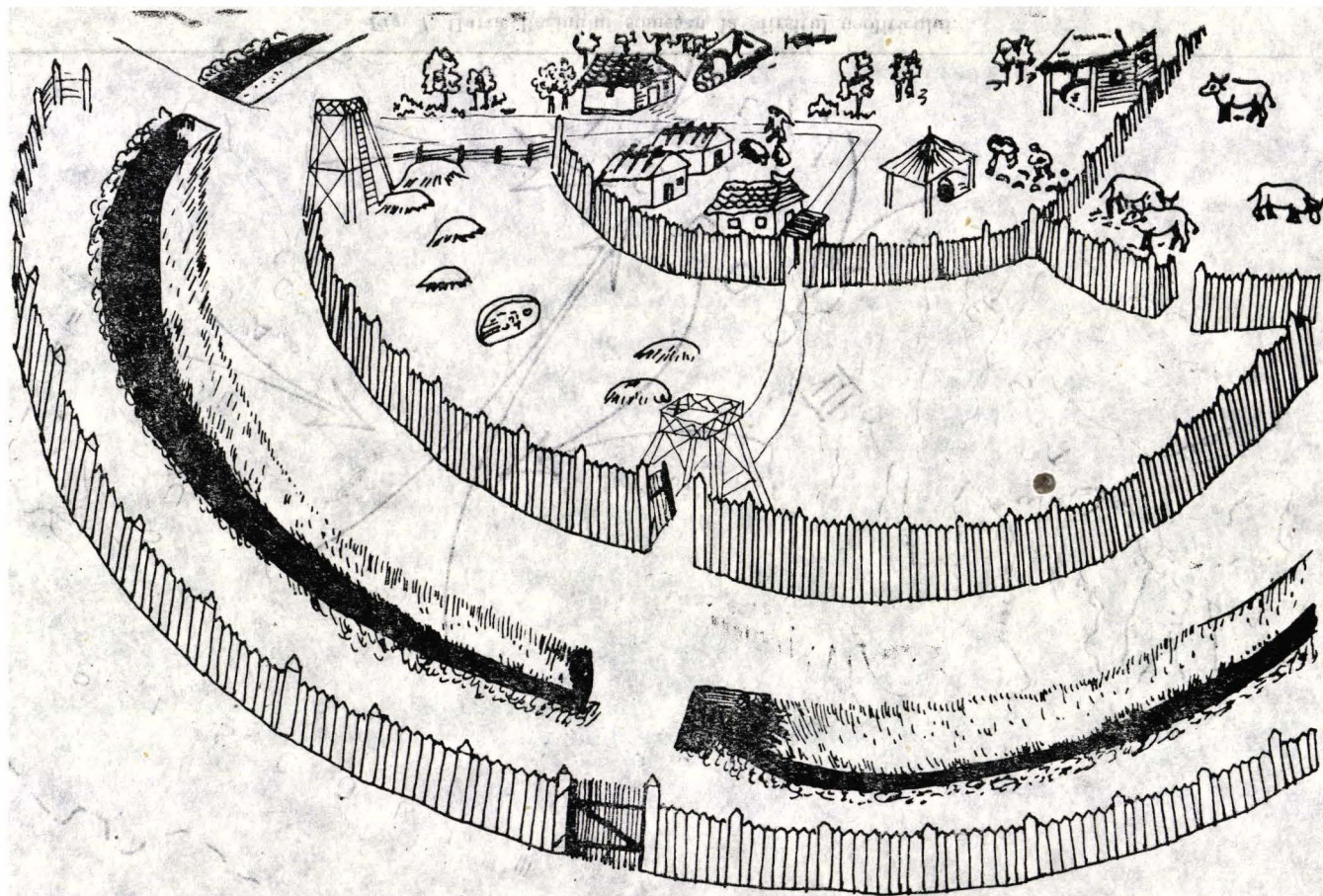

Fig. 2. Reconstituire grafică a nivelului I în aşezarea de la Iclod (după Gh. Lazarovici).